

KÜRESEL KRİZ ORTAMINDA YATIRIM TEŞVİKLERİ

Alper Karakurt

Dış Ticaret Müsteşarlığı
Rekabet Uzmanı

Özet

Ülkeler, vergi indirimi / muafiyeti, yatırım indirimi, arazi tahsisi, gümrük muafiyeti, vergi iadesi, hızlandırılmış amortisman gibi birçok farklı araçla yatırımları teşvik etmektedirler. Küresel rekabet ortamında ülkeler hem yerli yatırımcıları ülkelerinde tutmak hem de yabancı yatırımları kendilerine çekmek adına teşvik yarışına girmektedirler. Ülke uygulamaları incelendiğinde, standart bir teşvik modelini tespit etmek mümkün olamamaktadır. Diğer taraftan ülkeler, finansal kriz ortamında mevcut yatırım teşvik sistemlerinde küçük çaplı farklılaşmalara gitmektedirler. Ne var ki, yaşanmakta olan küresel kriz sonrasında yatırım teşvikleri çok daha kritik ve belirleyici hale gelecektir. Bu kapsamda Türkiye'nin 2009 yılında uygulamaya koyduğu oldukça geniş kapsamlı yeni yatırım teşvik sistemi önemli bir adımdır. 2010 yılında başlanacak olan yatırımlara, bu tarihten sonraki yatırımlara kıyasla çok daha yoğun teşvik verilmesi, küresel toparlanmanın başlayacağı tahmin edilen 2010 yılında Türkiye'nin, yabancı yatırımları çekmesi noktasında avantaj elde etmesine imkan tanıyacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yatırım teşviki, teşvik rekabeti, doğrudan yabancı yatırım, rekabet gücü, finansal teşvikler.

Investment Incentives amid Global Crisis

Abstract

In line with globalization, several countries compete with each other in order to both attract foreign investors and keep domestic investors in the country by providing investment incentives through various means, such as tax abatement and exemption, accelerated depreciation, customs duty exemption, investment allowances, land allotment and tax rebate. Because of the fact that investment incentive systems that countries implement differ widely, none of them would be referred as a best practice. Nevertheless, incentive systems that countries make small alterations amid global crisis will be expected to be more distinctive after crisis. In this context, the new and comprehensive investment incentive scheme put into effect in 2009 would be a crucial step for Turkey. The fact that this new incentive system spurs the investments started until the end of 2010 more heavily, will allow Turkey to take advantage in the rivalry of attracting foreign direct investments.

Keywords: Investment incentives, incentive competition, foreign direct investment, competitiveness, financial incentives.

Küresel Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri

Giriş

Temel olarak küresel finansal krizle mücadele amacıyla açıklanan ekonomik paketler; mali kurumlar için kurtarma planları ve önlemler, iç talebin canlandırılması, finansman koşullarının ve imkanlarının kolaylaştırılması, işletme ve istihdam destekleri temelinde hareket etmektedir. Özel sektöre yönelik tedbirler “mevcut yatırımların ve istihdamın” korunmasını hedef almaktadır. Bu nedenle hükümetler, mevcut firmalarının ayakta kalması amacıyla özel sektörünü çeşitli metotlarla desteklemektedir.

Krizin başlaması ile birlikte ülkelerin aldıkları tedbirler incelendiğinde, az sayıda ülkede yerli üreticileri desteklemek amacıyla tarife ve tarife dışı koruma önlemleri alındığı görülmektedir. Örneğin Rusya ithal otomotiv ve kamyonlara uygulanan vergi oranlarını yükseltmiş, Arjantin otomobil yedek parça, tekstil, oyuncak, televizyon, ayakkabı ve deri eşya ürünlerinde yeni tarife dışı engeller getirmiş, Endonezya Aralık 2008’den geçerli olmak üzere bazı ürünlerin ithalinde yalnızca 5 liman ve bazı havaalanlarının kullanılmasına izin vermiş, Brezilya, Arjantin, Paraguay, Şili ve Uruguay ortak dış gümrük tarifelerini beşer puan yükseltmişlerdir. Hindistan Kasım 2008’de bazı çelik ürünlerindeki tarifeleri artırmış, bazı çelik ürünlerinin ithalatına sınır getirmiştir.

Özellikle OECD ülkelerindeki ana müdahale yöntemi, finansal kurumlara ve otomotiv başta olmak üzere bazı sektörler için mali destekler ile olmuştur. Ekim-Kasım 2008 döneminde Hong-Kong, Çin, Fransa, Almanya, Şili ve ABD’deki ihracat kredisi veren kurumlar KOBİ’lere finans desteği ve ihracat sigortası yardımı vereceklerini açıklamışlardır. Çin ve ABD Eximbank’ları Aralık 2008’de, gelişmekte olan ülkelerdeki ithalatçılar için 20 milyar Dolarlık yeni bir kredi paketi açıklamışlardır. AB tarafından ilan edilen canlandırma paketinin bir parçası olarak Aralık 2008’de, AB’nin devlet yardımları

politikalarının esnekleştirilmesi ile bir kısım üye ülkeler, kamunun sübvansane ettiği düşük faizli kredi vermeye başlamışlardır.

Ülkelerin dış ticaret noktasında uygulamaya koydukları hem korumacılık tedbirleri hem de ihracatı teşvik yöntemleri, ülkelerin uluslar arası rekabette sahip oldukları pozisyonların belirleyicisi olabilmektedir. Dış ticareti konu alan tedbirlerin ötesinde ülkelerin sorunlu gördükleri reel sektörleri kurtarmaya ya da rehabilite etmeye yönelik finansal destekler, o sektör özelinde de olsa rekabetçi yapıya etki edecektir. Fransa, Almanya, İsveç, ABD, Güney Kore, Çin, Brezilya'nın otomotiv sektörü özelinde aldıkları tedbirler, küresel otomotiv pazarında söz konusu ülkelerin sahip oldukları rekabetçi pozisyonların da belirleyicisi olacaktır.

Söz konusu tedbirlerin genel özelliği kısa dönemli olmaları ve kriz ortamında etkilerini hemen göstermeleridir. Bu yönüyle söz konusu tedbirlerin doğrudan krizle mücadele aracı olduğunu söylemek mümkündür. Bunların yanı sıra krizin ortaya çıkardığı sorunlara yönelik doğrudan müdahale aracı olmamakla birlikte orta ve uzun vadede ekonominin rekabetçiliğine önemli katkıları olan tedbirler de bulunmaktadır. Burada amaç, krizin kısa vadeli olumsuz etkilerini dengelemek değil, kriz sonrası dönemde küresel rekabet ortamında avantajları kaybetmemektir.

Bu çalışmada öncelikle yatırım teşviklerinin genel özellikleri ve dünya uygulamaları üzerinde durulacak, sonrasında ulusal rekabetçilik açısından önem arz eden yatırım teşviklerinin kriz ortamında nasıl farklılaştığı tespit edilecektir. Çalışmanın son bölümünde ise ülkemizde uygulamaya konulan yeni yatırım teşvik sistemi irdelenecektir.

1. Doğrudan Yabancı Yatırım Çekme Yarışı

Küreselleşme, yalnızca malların dolaşımında değil aynı zamanda sermayenin dolaşımında da hareketliliği beraberinde getirmiş; hem liberal sayılan ülkeler hem de görece kapalı ekonomiye sahip olan birçok ülke dahi, yabancı yatırımcı çekme yarışına girmişlerdir.

Söz konusu yarışta ülkeler tarafından kullanılan araçları iki gruba ayırarak incelemek mümkündür: Ülkeler, vergi indirimleri, ertelemeleri ve arazi tahsisi gibi yöntemlerle kamu kaynaklarından özel sektöre doğrudan ya da dolaylı olarak fon transferi yapmaktadırlar. Ayrıca, ilk bakışta doğrudan finansal teşvik gibi görünmemekle birlikte mevzuat rekabeti yoluyla da mevcut ve olası yatırımcıların yüklerini hafifletmeye çalışmaktadırlar.

1.1. Mevzuat Rekabeti

UNCTAD (2008:13)'in 1992-2007 yılları verilerine bakıldığında, her yıl kırktan fazla ülkenin yatırıma ilişkin düzenlemelerinde değişiklik yaptığı, anılan dönemde 2004 yılındaki toplam 270 değişiklikle zirveye ulaşıldığı, değişikliklerin her zaman büyük oranda yabancı yatırımların kolaylaştırılmasına yönelik olduğu görülmektedir. Özellikle son dönemdeki küresel kriz nedeniyle korumacılık yönünde giderek artan endişelere rağmen doğrudan yabancı yatırımları arttırmaya yönelik çalışmalar azalarak devam etmektedir. UNCTAD verilerine göre, 2007 yılında doğrudan yabancı yatırımları etkileyecek nitelikte 98 adet mevzuat değişikliği olmuştur. Bu rakam, 1992 yılından bu yana en düşük rakam olup söz konusu değişikliklerden 24'ü de yabancı yatırımları olumsuz yönde etkileyecek niteliktedir:

Tablo 1: Doğrudan Yabancı Yatırımlara İlişkin Ulusal Düzenleme Değişiklikleri, 1992-2007

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Değişiklik	43	56	49	63	66	76	60	65	70	71	72	82	103	92	91	58
Yapılan Ülkeler																
Yapılan Düzenleme Sayısı	77	100	110	112	114	150	145	139	150	207	246	242	270	203	177	98
Yatırım Kolaylaştırılan Düzenlemeler	77	99	108	106	98	134	136	130	147	193	234	218	234	162	142	74
Yatırım Zorlaştırılan Düzenlemeler	0	1	2	6	16	16	9	9	3	14	12	24	36	41	35	24

Kaynak: UNCTAD (2008:13)

Bu çalışmanın doğrudan konusunu oluşturmamakla birlikte mevzuat rekabeti, aşağıda ayrıntılı incelenecek olan yatırım teşvikleri ile birlikte bir bütün olarak ele alınmaktadır. Bu yönüyle ne yalnızca finansal teşvikler ne de

yatırım ortamını kolaylaştırmaya yönelik mevzuat değişiklikleri tek başına, yatırımcıların kararları üzerinde mutlak bir belirleyiciliğe sahip değildir.¹

1.2. Yatırım Teşvikleri

Ülkeler, özel sektöre yatırım teşvikleri, işletme dönemi destekleri, araştırma-geliştirme teşvikleri gibi birçok başlık altında ve vergi indirimi/muafiyeti, yatırım indirimi, arazi tahsisi, gümrük muafiyeti, vergi iadesi, hızlandırılmış amortisman gibi birçok farklı araçlarla çeşitli teşvikler ve destekler sunmaktadır. Tüm bu enstrümanların genel özelliği, kamunun özel sektöre doğrudan ya da dolaylı fon transferini içermesidir.

Söz konusu finansal teşviklerden özellikle “yatırım teşvikleri” doğrudan yatırım yerinin belirlenmesine etki etmesi yönüyle diğer ar-ge, işletme desteklerinden farklılaşmaktadır. Yatırım teşviklerinin kapsamına yönelik en son yaptığı çalışmasında DTÖ (2006), 21 gelişmiş ülkenin 2003 yılında yaklaşık 250 milyar dolarlık yatırım teşviki verdiğini tahmin etmektedir.

Aşağıda yer alan Tablo-3’te, yatırımcı çekme açısından en çok kullanılan teşvik araçları kategorize edilmiştir. Buna göre teşvik yarışında en çok kullanılan enstrüman vergi muafiyetleridir. 1996 yılı verilerine göre 103 ülkeden 67’sinde yatırımcı, yaptığı yatırımın tamamı ya da belirli bir oranı çerçevesinde yatırımdan muaf tutulmaktadır. En sık karşılaşılan ikinci yöntem ise, 63 ülkede uygulanmakta olan ithalat vergisi muafiyetidir. Üçüncü sırada ise gümrük vergisi iadesi olup bunu hızlandırılmış amortisman izlemektedir. En az kullanılan yöntem ise yatırım indirimidir.

¹ Teşviklerin şirketlerin yatırım kararlarında çok az rol oynadığı, yalnızca şartları eşit olan iki ülke arasındaki seçimi marjinal oranda etkilediği yönündeki görüş için bkz. (Blomström/Kokko, 2003).

Tablo 2: Bölgelere Göre Uygulanan Teşvikler

Bölgeler / Temel Teşvik Türleri	Afri ka (23)	Asya (17)	Latin Amerika ve Karayipler (12)	Merkezi ve Doğu Avrupa (25)	Batı Avrupa (20)	Diğer Ülkeler (6)	Toplam (103)
Vergi	16	13	8	19	7	4	67
Hızlandırılmış Amortisman	12	8	6	6	10	5	47
Yatırım İndirimi	4	5	9	3	5		26
Gümrük Muafiyeti	15	13	11	13	7	4	63
Gümrük Vergisi İadesi	10	8	10	12	6	3	49
Kaynak:	UNCTAD, 1996.						

Ancak yatırım teşviklerine ilişkin yapılan çalışmalarda ve ülke uygulamalarının değerlendirilmesinde karşımıza çıkan en temel soru, hangi tür düzenlemelerin “yatırım teşviki” sayılması gerektiğidir. Yatırım teşviklerinin kapsamının belirlenmesinin ne derece zor olduğunu göstermesi açısından, İrlanda'nın imalat sanayine yönelik olarak uyguladığı %10'luk kurumlar vergisi oranı, üzerinde durulması gereken bir örnektir.

1950'li yıllardan başlayarak İrlanda, ekonomik kalkınmanın bir parçası ve aynı zamanda çok uluslu şirketleri ülkesine çekmeye yönelik olarak, şirketlerin ihracattan kaynaklanan karlarını kurumlar vergisinden muaf tutulduğu “Export Sales Relief” (ESR) isimli bir program başlatmıştır (Jacobsen, 1994). 1973 yılında İrlanda'nın AB'ye üyelik müzakerelerinin bir parçası olarak Avrupa Komisyonu, ihracat sübvansiyonu niteliğindeki ESR'nin ortadan kaldırılması için büyük çaba harcamıştır. Bunun karşılığında yapılan müzakerelerde, İrlanda'ya yatırım yapan yabancı şirketlerin imalat sanayi faaliyetlerinden kaynaklanan karlarının, %10'luk kurumlar vergisine tabi olması imkanı tanınmıştır. Diğer üye ülkelerin %12.5'lik vergi oranına karşılık İrlanda'ya tanınan %10'luk avantaj, İrlanda'nın önemli bir cazibe merkezi olmasına neden olmuştur. Neticede 1980'lerin sonundan itibaren Avrupa'da kullanılan bilgisayar ve bunlara ait yazılımların çoğunluğu İrlanda'da üretilmiş ve ihraç edilmiştir. Yine bu sayede İrlanda, 1990'ların sonuna kadar 15 ile 20

milyar dolar arasında yabancı sermaye hareketini kendine çekmeyi başarmıştır.² İrlanda örneği, yeni yatırıma endeksli olmasa dahi kurumlar vergisindeki küçük çaplı değişikliklerin yatırım teşviki fonksiyonu icra edebileceğinin göstergesidir.

Benzer bir durum, AB'den farklı olarak ABD'de de uygulanan hızlandırılmış amortisman örneğinde karşımıza çıkmaktadır. Tek bir sektöre yönelik olarak hızlandırılmış amortisman uygulaması Avrupa Birliği'nde devlet yardımı olarak kabul etmek için yeterli iken, Amerika'daki gibi tüm ekonomi genelinde uygulanan hızlandırılmış amortisman uygulamasının yatırım teşviki olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği noktası oldukça tartışmalıdır.

1.3. Yatırım Teşviklerinin Gerekçeleri

Yukarıda da görüldüğü üzere, ülkeler arasında önemli bir yarışın konusunu oluşturan yatırım teşvikleri aynı zamanda önemli bir maliyet unsurunu da beraberinde getirmektedirler. Ülkelerin bu denli maliyetli bir işe girişmelerinin ardında yatan birçok neden olmakla beraber en çok göze çarpan yedi neden şu şekilde sıralanabilir:

- (i) Cari açığın azaltılması amacıyla, yüksek oranda ithalata konu olan malların ülke içinde üretilmesinin sağlanması,
- (ii) Değer zinciri içinde önemli yer işgal eden ürünlerin üretilerek katma değer ve rekabet gücünün artmasının sağlanması,
- (iii) Teknoloji transferi,
- (iv) Özellikle altyapı yatırımları söz konusu olduğunda, yerli sermayenin finansman ya da beceri açısından yeterli olmaması,
- (v) Ülkede yaşayan vatandaşlar için istihdam alanları sağlanması,
- (vi) Bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesi,
- (vii) Evrensel hizmet ilkesi (bazı hizmetlerin sunulmasının özel sektörden açısından kârlı olmadığı geri kalmış bölgelerde, özel sektörün bu hizmeti sunması karşılığında teşvik edilmesi).

² Ancak bu durumu bütünüyle yatırım teşvikleri ile açıklamak mümkün değildir. İrlanda diasporasının da bu başarıdaki etkisi büyüktür. İrlanda İstatistik Ofisi tarafından 2006 Mayıs'ta açıklanan verilere göre, 2005 yılında İrlanda'ya gelen göçmen sayısı 86.900 ile bugüne kadar açıklanan en yüksek yıllık değere ulaşmıştır. Tahminler, bu sayının dörtte birini İrlanda'ya dönüş yapan diasporanın oluşturduğunu öngörmektedir. Bkz. <http://www.the-scientist.com/2008/07/01/s20/1/>.

Yukarıda yer verilen amaçlar aslında iki temel başlık altında toplanabilir: Bunlardan ilki, ülkenin rekabet gücü kazanması, ithalat-ihracat veya istihdam dengesi, teknoloji transferi ya da altyapının geliştirilmesi gibi temelde iktisadi olan amaçtır. Buradaki ana hedef uzun vadede iktisadi gelişmedir. Bu yaklaşım çerçevesinde önemli olan, kısa vadedeki istihdam sağlama ve ekonomik getiri fonksiyonundan ziyade, belirli bir üretim/öğrenim sürecinin tetiklenmesi, yeni bir teknolojinin ya da üretim yapısının ülkeye kazandırılması, alışkanlıkların kazanılması, piyasadaki diğer aktörlere örnek olunması gibi yayılma (spillover) etkileridir.

Diğer yandan, bölgelerarası eşitsizliğin giderilmesi, evrensel hizmet ya da bazı tür istihdam politikaları dikkate alındığında, buradaki amaç doğrudan iktisadi gelişmeden ziyade kamu gereklerinin yerine getirilmesidir ki bunlar da sosyal amaç başlığı altında değerlendirilebilir. Devlet bu şekilde bir politika izleyerek, az gelişmiş bölgelerde normalde özel sektör açısından kârlı olmayacak, ancak sosyal açıdan önem taşıyan yatırımların yapılması için destek vermektedir.

2. Ülke Uygulamaları Yönüyle Yatırım Teşvikleri

Ülke uygulamaları açısından “yatırım teşvikleri” coğrafi bölgeler ve kıtalar açısından benzer yönlelere sahip olmakla beraber önemli farklılıklar da göstermektedir. Altyapı hizmetleri ve yer tahsisinin devlet tarafından sübvansede edildiği ihracat ve sanayi bölgeleri dışında teşvik politikaları açısından, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır: Gelişmekte olan ülkelerin yatırım teşvikleri genellikle vergi erteleme veya belirli bir dönem boyunca vergi alınmaması ya da vergi oranının indirilmesi gibi kıt kamu kaynaklarından doğrudan ödeme yapılmasını gerektirmeyecek şekilde tasarlanmaktadır (Blomström/Kokko, 2003). Buna karşın gelişmiş ülkeler, hibeler de dahil olmak üzere çok daha farklı araçlar kullanabilmektedirler.

Bu yönüyle çalışmanın söz konusu bölümünde coğrafi bölgeler itibariyle yatırım teşvikleri değerlendirilecek, her bir bölgede ön plana çıkan ülke uygulamalarının özellikleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

2.1. Amerika Kıtası

100 yıllık bir geçmişe sahip olan yatırım teşvikleri 19. yüzyıl Amerika’ında şehirlerin demiryolu firmalarına, demiryolunu kendi şehirlerinden geçirmeleri karşılığında verdikleri parasal teşvikler şeklinde ortaya çıkmıştır (Sbragia, 1996). Bugün gelinen noktada, Amerika’da yalnızca

1996 yılında eyalet ve diğer yerel yönetimler 26.4 milyar dolarlık yatırım teşviki vermişlerdir (Thomas, 2003). Amerikan sisteminde federal yönetimden yerel idarelere kadar her seviyede devlet, yatırım teşviki sağlama noktasında önemli bir hareket alanına sahiptir. 50 eyalet ve yüzlerce yerel yönetim yatırım teşviki vermektedir. Yalnızca federal hükümetin teşvikleri ise diğerlerinde farklı olarak şirkete özel değil hızlandırılmış amortisman gibi tüm işletmelere tanınan genel niteliktedir.

Amerikan sisteminden farklı olarak Kanada'nın 10 eyaletinden 7 tanesinde, yerel nitelikteki kamu birimlerinin yatırım teşviki vermesi yasaklanmıştır. Alberta eyaleti 1 Nisan 2007 tarihinde Britanya Kolumbiyası ile imzaladığı TILMA isimli anlaşma uyarınca, metropolitan yönetimlerin teşvik vermesini engellemiştir. Diğer iki eyalette ise (Manitoba ve Saskatchewan) yerel birimler teşvik verme hakkına sahiptirler. Bu iki eyaletteki belediye sayısının da çok az olduğu düşünüldüğünde, temel olarak Kanada'nın teşvik uygulamaları eyalet seviyesinde ve oldukça merkezi düzeyde gerçekleşmektedir.

Meksika'da ise özellikle "Maquiladora" olarak adlandırılan sektöre yönelik teşvikler ön plana çıkmaktadır. Amerika sınırına yakın yerlerde kurulu olan bu şirketlere, uzunca bir süre kurumlar vergisi, katma değer ve diğer vergilerden muafiyet sağlanmıştır (Byrne, 2002). Kuzey Meksika'da "Maquiladora" sektöründe istihdam edilen çalışan sayısı 2006 yılında 1.2 milyona ulaşmıştır.³ Yine 2006 yılında "Maquiladora" sektörüne tanınan teşvikler yerli ihracatçılara ve "Maquiladora" sektörüne girdi sağlayan firmalara da tanınmıştır. Diğer taraftan "Maquiladora" firmalarına, yararlandıkları teşvikleri kaybetmeksizin üretimlerini diğer firmalara havale etme imkanı da verilmiştir. Ancak son krizle birlikte Meksika'da üretim ve montaj faaliyeti yürüten ve çoğunluğu ABD pazarına yönelik çalışan işletmelerin oluşturduğu sektör, ABD'ye yapılan ihracattaki yüzde 60-65 oranındaki gerileme ile birlikte krizden etkilenen sektörler arasında başı çekmiştir.⁴

Latin Amerika ise yatırım teşviklerinin yaygın kullanıldığı bir coğrafya olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgedeki ülkelerden Şili ve Brezilya belirgin şekilde öne çıkmaktadır. Brezilya'nın eyaletleri arasındaki yoğun teşvik rekabeti neticesinde otomotiv endüstrisi, 1990'lı yıllarda, o güne kadar gördüğü istihdam başına en yüksek teşviki almıştır.⁵ Şili ise yatırım teşviklerini, özellikle ileri teknoloji yatırımlarını kendine çekmek ve bölgesel gelişmiş

3 Bkz. (Lindquist, 2006).

4 Bkz. http://www.plturkce.org/index.php?yazi_id=3159.

5 Ayrıntılı bilgi için bkz. (Rodriguez/Arbix, 2000).

farklılıklarını ortadan kaldırmada kullanmaktadır. Örneğin belirli bölgelere yapılan yatırımlarda yatırımcılar, arazi ve bina yatırımları hariç, diğer sabit sermaye yatırımlarının %20'sini hibe olarak alabilmektedir. Brezilya hem yatırım indirimi hem de vergi yükümlülüğünün %50'sine kadar vergi muafiyeti yoluyla Amazon ve Kuzeydoğu bölgesindeki yatırımları teşvik etmektedir.

2.2. Avrupa

Avrupa ülkelerinden özellikle İrlanda yabancı yatırımların çekilmesi noktasında öne çıkan ülkedir. Bunda 1998 yılına kadar yaygın olarak uygulanan düşük vergi oranlarının ve yatırımın %75'ine kadar yükselebilen cömert hibelerin büyük etkisi vardır (Thomas, 2000:102). 2007-2010 dönemi için büyük firmalara verilen en yüksek hibe oranı %30 olup, 2011 yılında bu oran %15'e düşecektir.⁶ Kamu kurumu statüsündeki İrlanda Kalkınma Ajansı (Industrial Development Agency) istihdam, Ar-Ge, eğitim ve sermaye hibesi şeklinde 4 grupta kullanılan fonların dağıtımı, pazarlığı ve kullanma koşullarının belirlenmesinde yetkili kurumdur.⁷

Bir diğer Avrupa ülkesi Fransa, bölgesel gelişme politikasında uzunca bir tecrübeye sahiptir. DATAR (Fransa Mekansal Planlama ve Bölgesel Uygulama Delegasyonu) tarafından yönlendirilen bu politika uyarınca, geliştirilmesi amaçlanan bölgelerde yapılan yatırımların maliyetinin %15'ine kadar hibe ya da istihdam başına 15.000€'ya kadar finansal teşvik verilebilmektedir.⁸

Birleşik Krallık da çeşitli teşvik programları sunmaktadır. Bunlardan Seçici Bölgesel Yardım (Regional Selective Assistance) ya da Yatırım için Seçici Finansman (Selective Finance for Investment) programları bölgenin dezavantajlı konumuna bağlı olarak değişmekle beraber yatırımın %10'u ile %30'u arasında bir hibe sağlamaktadır.⁹

Rusya ise ilaç endüstrisinde elde edilen karları federal kurumlar vergisinden muaf tutmuştur. Bunun yanı sıra St. Petersburg, şirketlere yatırım malı harcamalarını karlarından düşmelerine imkan tanıyabilmektedir (Diamond/Diamond, 2006: 18-20).

6 Bkz. "State Aid N 374/2006 – Ireland regional aid map 2007–2013." ec.europa.eu/comm/competition/state_aid/register/ii/doc/N-374-2006-WLWL-en-24.10.2006. pdf.

7 Bkz. <http://www.idaireland.com/home/index.aspx?id=80>.

8 Bkz. www.invest-in-france.org/north-america/en/how-to-benefit-from-government-financial-assistance.html.

9 Bkz. www.berr.gov.uk/regional/assisted-areas/assisted-areasreview/page24618.html.

2.3. Güney-Doğu Asya

Güneydoğu Asya ülkelerinin tamamında yeni yatırımlara önemli oranda vergi muafiyeti tanınmaktadır. Ancak ülkelerin bir kısmı, öncelikli sektörler daha uzun süreli muafiyet tanırken, bir kısmı muafiyetin süresini yatırım yapılan bölgeye göre farklılaştırmaktadır. Singapur öncelikli sektörler 5-10 yıl arasında tam ya da daha sınırlı kurumlar vergisi muafiyeti, Filipinler az gelişmiş bölgelerdeki öncelikli sektörler ya da projelere 6-8 yıl aralığında kurumlar vergisi muafiyeti, Malezya multimedya yatırımlarına 10 yıllık, belirli sektörlerde elde edilen gelirlere %70-100 arasında değişen oranlarda 5-10 yıl süreyle muafiyet tanımaktadır. Endonezya 22 sektördeki yeni yatırımlara 3-8 yıl süreyle, Vietnam ise yatırım türüne bağlı olmaksızın 2-8 yıl süreyle muafiyet tanımaktadır. Bunlara ilave olarak Malezya, kabul edilen yatırım harcamalarının %3-40'ı arasında değişen kısmını, Endonezya ise belirli sektörlerdeki yatırım tutarının %30'a kadarlık kısmını yatırım indirimi olarak kabul edebilmektedir (Baumüller, 2009: 39).

Güneydoğu Asya ülkelerinde çok yaygın kullanılan bir diğer yatırım teşvik aracı hızlandırılmış amortismandır. Ülke uygulamaları incelendiğinde hızlandırılmış amortismanın selektif kullanıldığı görülmektedir. Örneğin Filipinler az gelişmiş bölgelerdeki ihracatçı firmalara, Malezya bilgi teknolojileri ve çevreye duyarlı yatırımlara, Vietnam teknolojik yenilemenin söz konusu olduğu yatırımlara hızlandırılmış amortisman imkanı tanımaktadır (Baumüller, 2009: 39).

2.4. Orta-Doğu ve Afrika

Orta Doğu bölgesi ülkeleri petrol dışı sektörler düşük vergi uygularken, bunun dışında çok az bir yatırım teşviki vermektedirler. Bu durum Bahreyn, Kuveyt, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan için geçerlidir. Buna karşılık İsrail, yatırım teşviklerini çok önemli bir araç olarak yaygın bir şekilde kullanmaktadır.

Afrika bölgesinde Fas, bölgesel farklılaştırılmış bir teşvik sistemine sahiptir. Bu sisteme göre Casablanca bölgesine çok az bir teşvik verilirken, ülkenin en az gelişmiş bölgelerinde sermaye mali yatırımlarının %20'sine kadar hibe, %20 oranında yatırım indirimi, 5 ya da 10 yıllık vergi istisnası verilmektedir.

3. Yatırım Teşviklerinin Etkileri

Yatırım teşviklerinin etkilerinin mutlak olarak ölçülmesi zor olmakla birlikte literatürdeki kimi çalışmalarda özellikle vergisel teşviklerin yatırım

üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Buna göre vergisel teşviklerin yatırımlar üzerindeki etkisinin genellikle sınırlı düzeyde kaldığı görülmektedir. Bir başka deyişle, vergisel teşvikler ancak marjinal olarak etkili olmaktadır. Bunun nedeni ise, vergisel teşviklerle sağlanan avantajların genellikle diğer faktörlerdeki eksiklikleri (pazarın büyüklüğü ve konumu, üretim maliyetleri gibi) giderecek kadar yüksek miktarlarla ulaşmamasıdır.

ABD'deki eyalet ve yerel yönetim bazında verilen teşviklerin etkinliğini inceleyen Peters ve Fisher'e (2004) göre; *vergilerin genellikle toplam işletme maliyetlerinin çok küçük bir kısmını oluşturması* ve nakliye ile faktör maliyetlerinin vergilerden sağlanacak faydalardan genellikle daha yüksek olmaları nedeniyle vergisel teşviklerin önemi neredeyse yok denecek kadar azdır. Örneğin, yazarların yaptıkları bir ampirik çalışmaya göre, eyalet düzeyinde ve yerel yönetimler düzeyinde verilen teşviklerin tamamı dikkate alınarak yapılan hesaplamalarda, teşviklerin işgücü maliyetlerine oranla asgari %1,6 ile azami %7,1 düzeyinde bir maliyet avantaj sağladığı, saat başına \$10 dolar işçilik ücreti ödeyen bir firma için bunun 16 ila 71 cent düzeyinde bir faydaya karşılık geldiği ve bu nedenle etkisinin sınırlı olduğu gösterilmiştir. Yüksek oranda vergisel teşvik verilmesi durumunda ise, bu durum kamu gelirlerini ve dolayısıyla da altyapı yatırımlarını olumsuz yönde etkileyeceğinden yine yatırımcılar açısından cazip olmamaktadır. Bu çerçevede çeşitli akademisyenlerin ekonometrik modellerini de dikkate alan yazarlar, teşvik programlarının %10'unun gerçekten işe yaradığını, %90'ının da parayı boşa harcamaktan öteye gitmediği sonucuna ulaşmaktadır.

Bartik (1994)'de yatırımların genellikle vergiye duyarlı olmadığı, bu nedenler vergi indiriminin her halükârda yatırım yapacak firmaya ekstra fayda sağlamaktan öteye gitmediği, teşvikten sağlanması planlanan faydanın gerçekleşmesi sonrasında işletmelerin başka ülkelere göç ettiğini belirtmektedir. Bir başka çalışmada ise yatırımcılar ile yapılan bir anketteki ifadeye şu şekilde yer verilmektedir: "*Vergi muafiyeti tatlı gibidir ve olması iyidir; ancak ortada yemek yoksa pek faydası olmaz.*" (Morisset/Pirnia, 2000: 275).

4. Finansal Kriz Ortamında Yatırım Teşvikleri

Son dönemde küresel krize karşı alınan tedbirler incelendiğinde ülkelerin, olası yeni yatırım imkanlardan yararlanmak adına, yatırım teşvik sistemlerini de revize ettikleri görülmektedir. Kriz paketlerinin küçük bir parçasını oluşturan söz konusu revizyonlar, paketin diğer önemli parçalarının gölgesinde kalmakta ve bu nedenle çok da tartışılmamaktadır. Buna rağmen ülkeler vergisel, finansal ya da diğer yatırım teşvik sistemlerinin ya koşullarını

daha aşağı çekerek ya da sağlanan teşviklerin seviyesini artırarak, mevcut yatırım teşviklerini çok daha cazip hale getirmeye çalışmaktadırlar.

Belirsizliğin ve riskin önemli ölçüde yükseldiği kriz dönemlerinde firmalar kapasite indirimine, konsolidasyona giderlerken yeni yatırım yapmaktan da imtina etmektedirler. Bu nedenle kriz ortamında sağlanan teşviklerin etkilerinin, normal dönemlere kıyasla oldukça sınırlı kalacağını öngörmek yanıltıcı olmayacaktır. Bugün yaşamakta olduğumuz küresel kriz ortamında ülkelerin karşı karşıya kaldıkları ekonomik küçülmede, talebe bağlı olarak üretimin azalmasının ve yeni yatırımların yapılmamasının etkisi vardır. Ekonomik daralma beraberinde işsizlik oranlarında da önemli artışları getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, firmaları yeni yatırım yapmaya teşvik edecek sistemlerin, kriz dönemlerinde etkileri azalmasına rağmen önemleri artmaktadır. Potansiyel girişimcilerin karşı karşıya kaldıkları risklerin azaltılması, yaratıcı fikirlerin kriz döneminde de olsa hayata geçirilmesi, olası üretim imkanlarının realize edilmesi amacıyla ülkeler, kriz ortamlarında, mevcut teşvik sistemlerinde farklılaştırmaya gidebilmektedirler. Örneğin İspanya, 2009 yılının Ocak ayından itibaren geçerli olmak üzere yeni yatırımlar için tanınan vergisel teşviklerinde farklılaştırmaya gitmiştir. 2009 yılında belirlenen bölgelerde yapılacak olan 5 milyon Euro'nun altındaki yatırımlara, yatırımların %25'ine kadar vergi kredisi imkanı tanınmaktadır. Diğer taraftan Ar-Ge harcamalarına tanınan %20'lik vergi kredisi, %32.5'e yükseltilmiştir.

Slovakya da 2009 yılında, krize karşı bir önlem olarak, mevcut teşvik sisteminde yaptığı değişiklik ile yatırım teşviklerinden yararlanma şartlarını aşağı çekmiştir. Nisan 2009'dan 2010 Aralığına kadar yapılan sanayi yatırımları için teşvikten yararlanma limiti %50 düşürülmüş, aynı dönemde yapılan turizm yatırımlarında ise bu düşüş %40 olmuştur. İşsizlik oranlarına göre oluşturulmuş üç bölgenin her biri için farklılaşan "minimum yatırım miktarı", yukarıda belirtilen oranlar nispetinde aşağı çekilerek yeniden belirlenmiştir. Bu noktada Slovakya'nın İspanya'dan farkı, İspanya verilen teşviklerde bir farklılaşmaya giderken Slovakya teşvikten yararlanmanın koşullarını yeniden düzenlemiştir.

Tayvan hükümeti ise 13 Ocak'ta aldığı karar ile imalat sanayinin belirli sektörlerinde ve teknolojik hizmet endüstrilerinde yeni yatırımlara tanınan 5 yıllık vergi muafiyetinin kapsamını genişletme kararı almıştır. Öncesinde vergi muafiyeti yalnızca yatırımdan elde edilen gelir ile sınırlı iken, yeni düzenleme ile vergi muafiyetinin limiti toplam yatırım tutarı ile sınırlandırılmıştır. Söz konusu düzenleme, yatırımların teşvik edilmesi ve Tayvan ekonomisinin hızla iyileşmesini sağlamaya yönelik alınan bir dizi tedbirin parçası olarak tanımlanmıştır. Genişletilen 5 yıllık vergi muafiyetinden yararlanmanın önkoşulu, yeni yatırımın Temmuz 2008 ile Aralık 2009 tarihleri arasında yapılmasıdır.

1969 yılından bu yana federal hükümet tarafından Almanya'daki bölgesel gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması amacıyla uygulanan Merkezi Yatırım Teşvik Programı (GRW), 2008'in son çeyreğinde önemli ölçüde genişletilmiştir. Bu kapsamda GRW programının avantaj sağladığı bölge sayısı artırılmıştır. Aynı zamanda KOBİ'lere verilen yatırım teşviklerinin seviyesi de yükseltilmiştir. Ayrıca Almanya, 2008 Kasım ayında yalnızca Doğu Almanya'ya özel bir program (IZ) uygulamaya koyarak, bu bölgeye yapılacak yatırımları özendirmeyi amaçlamıştır. Bu program kapsamında verilen teşvikler genellikle nakdi teşvik ya da yatırım indirimi şeklinde olabilmektedir.

Bulgaristan ise 2009 Ocak'tan itibaren geçerli olmak üzere, tarım, imalat sanayi, ileri teknoloji ve altyapı sektörlerine 10 milyon Yeni Bulgar Levası ya da daha fazla yapılan yeni yatırımlara 5 yıl süreyle %100 vergi muafiyeti getirme kararı almıştır.

Portekiz 2009 Mart ayında uygulamaya koyduğu yasa ile, 2009 yılında yapılacak olan yeni yatırımlara tanınacak vergisel teşvikleri düzenlemiştir. 2009 yılında istihdam yaratılması ve söz konusu istihdamın 5 yıl süreyle sürdürülmesi şartıyla yeni yatırımlara, yatırımın miktarına göre azalarak değişen, %25'e kadar ilave vergi kredisi teşviki getirilmektedir.

Fransa, 2009 sonuna kadar yapılan yatırımları, yatırım süresi boyunca kurumlar vergisinden muaf tutmuştur. İrlanda, belirli limitler dahilinde olmak kaydıyla 2009 yılında kurulan yeni şirketlere kurumlar vergisi muafiyeti sağlamıştır.

16 Mart 2009 tarihinde Kore Strateji ve Finans Bakanlığı'nın krize karşı önerdiği bir dizi tedbirden bir tanesi de yatırımların teşvik edilmesi amacıyla kurumlar vergisi kanununun revizyonudur. Önerilen düzenleme, geçmiş üç yılda yapılan ortalama yatırım miktarının üzerindeki yeni yatırımlara ilave %10 vergi kredisi verilmesine imkan tanımaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu vergi kredisi teşvikinden yararlanabilecek olan sektörlerin de kapsamı genişletilmiştir.

Söz konusu vergisel teşviklere ilave olarak, kriz döneminde sıklıkla uygulanan bir diğer yatırım teşvik aracı hızlandırılmış amortismandır. Avusturya 2009 yılının Ocak ayından başlamak üzere 2010 yılının sonuna kadar yapılacak olan duran varlık harcamalarının hızlandırılmış yöntem ile amortize edilmesine imkan tanımıştır. Amerika, Almanya, Çin, Norveç, İspanya, Güney Kore ve Singapur'da da kriz döneminde sermaye malı yatırımlarının devamını temin etmek adına hızlandırılmış amortisman uygulamasına geçilmiş ya da halihazırda varolan mevcut uygulamanın kapsamı genişletilmiştir. Finlandiya, 2009 ve 2010 yılında alınan yeni ekipmanlara iki katı oranda amortisman ayırma fırsatı tanımıştır.

Bugün için henüz arka planda kalan ve diğer kriz tedbirlerine kıyasla üzerinde çok da tartışılmayan “yatırım teşvikleri”, kriz sonrası dönemde çok daha önemli hale gelecektir. Krizde kapanan ya da konsolide edilen fabrikalar, azaltılan kapasiteler, krizin bitiminde alternatif yatırım yeri arayışına uygun bir zemin hazırlayacaktır. Kriz sonrasında tüm ülkeler, krizin yaralarını sarmak ve önceki büyüme trendlerine yeniden kavuşmak adına daha fazla üretim, yatırım ve istihdamı hedefleyeceklerdir ki bu durum, küresel ölçekte çok ciddi bir rekabeti de beraberinde getirecektir. Bu rekabet sürecinde ülkeler, yerli yatırımcılarını elinde tutmak isterken aynı zamanda yabancı yatırımcıları ülkelerine çekmeye çalışacaklardır.

Önceki yıllarda yaşanan bölgesel krizlerden etkilenen ülkelerin, kriz sonrası dönemde doğrudan yabancı yatırım çekme yarışına girmeleri, bugün yaşamakta olduğumuz küresel kriz sonrasında da ülkelerin benzer bir rekabete gireceklerine işaret etmektedir. Nitekim 1997 Asya krizinden etkilenen ülkeler, kriz sonrasında hızlı iyileşme ve kalkınma amacıyla doğrudan yabancı yatırımları ülkelerine çekmeye çalışmışlardır. Asya Krizi’nden önemli ölçüde etkilenen Güney Kore, yabancı yatırımları ülkesine çekmek için 1998 yılında Yabancı Yatırım Promosyon Yasasını (Foreign Investment Promotion Act) uygulamaya koymuştur. Tayland, yabancı yatırımcılara hizmet vermek üzere 1997 yılında Yatırım Kurulu’nu (Board of Investment) kurmuştur. Bir diğer ülke Endonezya, kriz sonrası dönemde döviz rezervlerini artırmak ve varlık satışlarını desteklemek amacıyla 1990’ların ortalarında yabancı yatırım kanununu liberalize etmiştir. Benzer şekilde Malezya Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kriz sonrası dönemde aldığı bir kararla doğrudan yabancı yatırım üzerindeki sınırlamaları kaldırmıştır.

1997 Asya krizinde liberalleşme ve yatırım promosyon ajansı kurma gibi metotlar üzerinden yürüyen yabancı yatırım çekme yarışı, günümüz küresel krizin sonrasında yatırım teşviklerini çok daha kritik ve belirleyici hale getirecektir. Bu dönemde kriz tedbiri olarak küçük çaplı revizyonların yaşandığı yatırım teşvik sistemleri, kriz sonrasında gündemin önemli bir parçası olacaktır. Bugünden yatırım ortamına yönelik tedbirler alan, yatırım teşvik sistemini etkili, cazip ve farklı kılan ülkeler, kriz sonrası dönemde avantajlı konuma gelebileceklerdir.

5. Türkiye’de Yatırım Teşvikleri

2009 yılında Türkiye’de yeni bir teşvik sistemi hayata geçirilmiştir. Sektörel-bölgesel ve büyük proje bazlı yeni teşvik sistemi, özünde oldukça geniş çaplı teşvik araçlarının kullanıldığı üç ayaklı bir yapıdır. Söz konusu sistemin hukuki altyapısı 18.02.2009 tarih ve 5838 sayılı “Bazı Kanunlarda

Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”da yer almaktadır. 5838 sayılı Kanun’un 9. maddesi ile Bakanlar Kurulu;

- istatistikî bölge birimleri sınıflandırması ile kişi başına düşen milli gelir ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerini dikkate almak suretiyle illeri gruplandırmaya,
- bu gruplar itibarıyla teşvik edilecek sektörleri ve bunlara ilişkin yatırım ve istihdam büyüklüklerini belirlemeye,
- her bir il grubu için yatırıma katkı oranını % 25’i, yatırım tutarı 50 milyon Türk Lirasını aşan büyük ölçekli yatırımlarda ise % 45’i geçmemek üzere belirlemeye,
- kurumlar vergisi oranını % 90’a kadar indirimli uygulamaya yetkili kılınmıştır.

Bu kapsamda öncelikle vergisel teşvik üzerinde durulmalıdır. Düzenleme ile bu güne kadar vergi mevzuatında yer almayan yeni bir kavram olan “yatırıma katkı oranı veya tutarı” hayata geçirilmiştir. Söz konusu yasa metninde geçen yatırım katkı tutarı, indirimli kurumlar vergisi uygulanmak suretiyle tahsilinden vazgeçilen vergi yoluyla yatırımların devletçe karşılanacak tutarına işaret etmektedir.¹⁰

10 Türkiye açısından yeni bir kavram olan “yatırıma katkı oranı” sisteminin nasıl bir etki doğuracağına tespitinde, “yatırıma katkı oranı” yaklaşımı ile ülkemizde önceden uygulanan “yatırım indirimi” müessesesinin karşılaştırması yön gösterici olacaktır.

Yatırım indirimi istisnası bakımından iktisadi kıymetlerin maliyet bedellerinin % 40’ı vergi matrahından indirilebilmekteydi. Kurumlar vergisi oranının %30 olduğu dönem için yatırım indirimi nedeniyle yatırıma devletçe yapılan katkı oranı, %12 olarak hesaplanmaktadır. İndirimli vergi oranı müessesesinde, yatırıma katkı oranının bölgesel uygulama için %10-%25 (31/12/2010 tarihine kadar yatırıma başlanması hâlinde %20-%60); büyük ölçekli yatırımlarda %25-%45 (31/12/2010 tarihine kadar yatırıma başlanması hâlinde %30-%70) olması, bu müessesenin yatırım indirimi istisnasından daha yüksek tutarlı teşvik unsuru olduğu söylenebilir. Yatırıma katkı oranı müessesesi, hem yatırım harcaması ile hem de bu yatırımdan elde edilen kazançla ilgilenmektedir. Bu yönüyle yatırım indirimi istisnasından ayrılmaktadır. Yatırım indirimi istisnasında, kapsama dahil kıymetlerin maliyet bedelinin belirli bir oranı, vergi matrahının tespitinde kazançtan indirilmekteydi. Yatırım ile kazanç arasında direkt bir bağ bulunması şartı aranmamaktaydı. Ancak, yatırıma katkı oranı müessesesinde yatırım ile kazanç arasında direkt bağ kurulmakta; indirimli oran uygulanacak kazancın ilgili yatırımlardan elde edilen kazanç olması şartı aranmaktadır.

Diğer yandan, söz konusu vergi teşvikinin boyutlarının tespitinde kullanılacak iki temel kıstas, bölge ve sektör ayrımıdır. 5838 sayılı Kanun'un Bakanlar Kurulu'na verdiği yetki çerçevesinde, 16.07.2009 tarih ve 2009/15199 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı" uygulamaya konulmuştur. Uygulama esaslarını düzenleyen bu Karar uyarınca Türkiye'deki iller 4 bölgeye ayrılmış, her bir bölgede teşvik kapsamına alınan sektörler ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu yönüyle yeni teşvik sisteminde sektörel ve bölgesel iki unsur bir araya getirilmiştir. Aynı Karar'ın devamında sektörel ve bölgesel ayrıma üçüncü bir unsur olarak "zaman" boyutu da ilave edilmiştir. Buna göre 31.12.2010 tarihine kadar başlayan yatırımlara tanınan vergisel teşvikler, bu tarihten sonra başlayan yatırımlara kıyasla yüksek tutulmuştur.

Tablo 3: Bölgesel Yatırımlara Tanınan Vergisel Teşvikler

	31.12.2010 tarihine kadar başlayan yatırımlar için		31.12.2010 tarihinden sonra başlayan yatırımlar için	
	Bölgesel Uygulama		Bölgesel Uygulama	
Bölgeler	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)
I	20	50	10	25
II	30	60	15	40
III	40	80	20	60
IV	60	90	25	80

Ayrıca, tahsilinden vazgeçilecek vergi yoluyla yatırıma yapılacak katkı tutarı, yatırımcı tarafından yapılacak harcama tutarına bağlıdır. Yatırımcı tarafından ne kadar yüksek tutarlı bir yatırım yapılırsa, devletçe yapılacak katkı o kadar artmaktadır. Aynı zamanda tahsilinden vazgeçilecek vergi tutarı da aynı tutarda artmaktadır. Müessese, bu çerçevede tahsilinden vazgeçilecek vergi tutarı ile yatırımcı tarafından yapılan harcama arasında bağ kurmaktadır.

Bu açıklamalar ışığında "yatırıma katkı oranı" yaklaşımının, önceden uygulanan yatırım indirimine kıyasla daha etkili ve yatırımları daha çok teşvik eden bir araç olduğu söylenebilir.

Aynı durum “sigorta primi işveren hissesi desteği” için de söz konusudur. Nitekim söz konusu Bakanlar Kurulu Kararı’nın 9. maddesinde her bir bölge için,

- komple yeni yatırımlarda, işletmeye geçiş tarihinden itibaren sağlanan,
- diğer yatırım cinslerinde, yatırımın tamamlanmasını müteakip, yatırıma başlama tarihinden önceki son altı aylık dönemde, Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğüne verilen aylık prim ve hizmet belgesinde bildirilen ortalama işçi sayısına ilave edilen istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgarî ücrete tekabül eden kısmı belirli sürelerde Hazine tarafından karşılanacağı belirtilmiştir. “Sigorta primi işveren hissesi desteği” de her bir bölge için, 31.12 2010 tarihinden önce başlayan yatırımlar da daha uzun süreli iken, bu tarihten sonra başlayan yatırımlara daha kısa süreli destek verilmektedir.

Tablo-4: Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği

Bölgeler	31/12/2010 tarihine kadar başlanılan yatırımlar	31/12/2010 tarihinden sonra başlanılan yatırımlar
I	2 yıl	-
II	3 yıl	-
III	5 yıl	3 yıl
IV	7 yıl	5 yıl

Bir diğer teşvik aracı olan “yatırım yeri tahsisi” açısından zaman ve bölge ayırımına yer verilmemiş, yalnızca Maliye Bakanlığı’nca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde yatırım yeri tahsis edilebileceği belirtilmiştir.

Yeni teşvik sisteminin en son teşvik aracı olarak öngördüğü “faiz desteği” ise; bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar için bankalardan kullanılacak en az bir yıl vadeli kredilerin, teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının yüzde yetmişine kadar olan kısmı için ödenecek faizin veya kâr payının belirli bir kısmının, azamî ilk beş yıl için ödenmek kaydıyla kamu tarafından karşılanmasına imkan tanımaktadır. Diğer araçlardan farklı olarak faiz desteği, zaman kısıtına tabi olmaksızın yalnızca 3. ve 4. bölgede yapılacak yatırımlara sağlanacaktır. Söz konusu iki bölgede faiz desteğinin boyutları şu şekilde olacaktır:

- a) III üncü bölgede yapılacak yatırımlarda Türk Lirası cinsi kredilerin üç puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerin bir puanı,

b) IV üncü bölgede yapılacak yatırımlarda Türk Lirası cinsi kredilerin beş puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerin iki puanı.

Yeni teşvik sistemine ilişkin üzerinde durulması gereken son nokta “büyük ölçekli yatırımlar”dır. Bakanlar Kurulu Kararı’nda belirtilen 12 ana sektörde yapılacak 50 milyon Türk Lirası’nın üzerindeki yatırımları kapsayan “büyük ölçekli yatırımlara” faiz desteği hariç diğer teşvikler sağlanmaktadır. Dikkati çeken önemli bir nokta, büyük ölçekli yatırımlara sağlanacak vergi teşvikinin, sektörel-bölgesel yatırımlara sağlanandan daha yüksek olduğudur.

Tablo-5: Büyük Ölçekli Yatırımlara Sağlanan Vergisel Teşvikler

	31.12.2010 tarihine kadar başlayan yatırımlar için		31.12.2010 tarihinden sonra başlayan yatırımlar için	
	Büyük Ölçekli Yatırımlar		Büyük Ölçekli Yatırımlar	
Bölgeler	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)
I	30	50	25	25
II	40	60	30	40
III	50	80	40	60
IV	70	90	45	80

Sonuç

Ülkeler özel sektöre, yatırım teşvikleri, işletme dönemi destekleri, araştırma-geliştirme teşvikleri gibi birçok başlık altında ve vergi indirimi / muafiyeti, yatırım indirimi, arazi tahsisi, gümrük muafiyeti, vergi iadesi, hızlandırılmış amortisman gibi birçok farklı araçla çeşitli teşvikler ve destekler sunmaktadırlar. Her ne kadar yatırım teşviklerinin sınırlarını net bir şekilde çizmek zor olsa da, ülkeler hem yerli yatırımcılarını tutmak hem de yabancı yatırımcıları kendilerine çekmek adına teşvik yarışına girmektedirler. Dünya uygulamaları incelendiğinde, farklı model ve araçların farklı yoğunluklarda uygulandığı, tek tip bir yatırım teşvik modelini tespit etmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan ülkeler, finansal kriz ortamında mevcut yatırım teşvik sistemlerinde küçük çaplı farklılaştırmalara gitmektedirler. Finansal krize karşı

alınan tedbirlerin küçük bir parçasını oluşturan söz konusu farklılaştırmalar, paketin diğer önemli parçalarının gölgesinde kalmakta ve bu nedenle çok da tartışılmamaktadır. Buna rağmen ülkeler vergisel, finansal ya da diğer yatırım teşvik sistemlerinin ya koşullarını daha aşağı çekerek ya da sağlanan teşviklerin seviyesini artırarak, mevcut yatırım teşviklerini çok daha cazip hale getirmeye çalışmaktadırlar.

Ne var ki, yaşanmakta olan küresel krizin sonrasında yatırım teşvikleri çok daha kritik ve belirleyici hale gelecektir. Bu dönemde kriz tedbiri olarak küçük çaplı revizyonların yaşandığı yatırım teşvik sistemleri, kriz sonrasında gündemin önemli bir parçası olacaktır. Bugünden yatırım ortamına yönelik tedbirler alan, yatırım teşvik sistemini etkili, cazip ve farklı kılan ülkeler, kriz sonrası dönemde avantajlı konuma gelebileceklerdir.

Bu kapsamda Türkiye'nin 2009 yılında uygulamaya koyduğu oldukça geniş kapsamlı yeni yatırım teşvik sistemi önemli bir adımdır. 31.12.2010 tarihinden önce başlanacak olan yatırımlara, bu tarihten sonraki yatırımlara kıyasla çok daha yoğun teşvik verilmesi, küresel toparlanmanın başlayacağı tahmin edilen 2010 yılında Türkiye'nin, yabancı yatırımları çekmesi noktasında avantaj elde etmesine imkan tanıyacaktır. Aynı zamanda bu farklılaştırma, yerli yatırımları da 2010 yılı sonuna kadar başlamaya teşvik edecektir. Büyük proje olarak nitelendirilen yatırımlara tanınan vergisel teşvikin diğer bölgesel yatırımlara kıyasla daha yoğun olması da, ülke açısından stratejik öneme sahip olan yatırımların gerçekleştirilmesi noktasında ilave bir teşvik kaynağı olacaktır.

Kaynakça

- BARTIK, Timothy J. (1994), "What Should the Federal Government Be Doing About Urban Economic Development?," *Upjohn Institute Staff Working Paper*, 94-25.
- BAUMÜLLER, H. (2009), *Competing for Business, Sustainable Development Impacts of Investment Incentives in Southeast Asia* (Canada: International Institute for Sustainable Development).
- BLOMSTRÖM, M./KOKKO, Ari (2003), "The Economics of Foreign Direct Investment Incentives," *EIJS Working Paper Series*, 168.
- BYRNE, P. (2002), *Tax Incentives for FDI in Seven Latin American Countries* (Washington: Inter-American Development Bank).
- DIAMOND, W. H./ DIAMOND, Dorothy B. (2006), *Global Guide to Investment Incentives and Capital Formation* (The Hague: Kluwer Law International).
- DTÖ. (2006), *World Trade Report 2006: Exploring the Links between Subsidies, Trade, and the WTO* (Geneva: WTO).
- JACOBSEN, J. K. (1994), *Chasing Progress in the Irish Republic: Ideology, Democracy and Dependent Development* (Cambridge: Cambridge University Press).
- LINDQUIST, D. (2006), Fox decree may revitalize maquiladora industry; Mexico to cut red tape, expand tax incentives (San Diego Union-Tribune).

- PETERS, A./PETER Fisher (2004), "The Failures of Economic Development Incentives," *Journal of the American Planning Association*, 70/1 (Chicago, US).
- RODRIGUEZ, P. A./ARBIX, Glauco (2000), "Strategies of Waste: Bidding Wars in the Brazilian Automotive Sector," *International Journal of Urban and Regional Research*, 25 /1:134-154.
- SBRAGIA, A. (1996), *Debt Wish* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press).
- THOMAS, K. P. (2000), *Competing for Capital: Europe and North America in a Global Era* (Washington: Georgetown University Press).
- THOMAS, K. P. (2003), "Geographic Scales and the Competition for Economic Growth: State, Subnational Governments, and Cities," *American Behavioral Scientist*, 46/8: 987-1001.
- UNCTAD (2008), *World Investment Report 2008: Transnational Corporations and the Infrastructure Challenge* (Geneva: UNCTAD).
- MORISSET, J./PIRNIA, N. (2000), "The Impact of Tax Policy and Incentives on FDI," BORA, Bijit (ed.), *Foreign Direct Investment: Research Issues* (London and New York: Routledge).

